

11. Oči

Irma sedí čelem k oknu s hlavou mírně skloněnou na stranu. Vypadá, jako by pozorně sledovala, jak léto střídá podzim a jak se podzim chýlí ke konci. Zatímco stojím za jejími zády a říkám jí, kdo jsem a proč jsem přijela, z jilmu za oknem se pomalými obloučky snáší k zemi velký, rudě zbarvený list.

Ale Irma ho nevidí. Je slepá: uprostřed letu listu, který by si vidoucí člověk zaručeně nenechal ujít, se otáčí se svým invalidním vozíkem za mým hlasem.

Přes Irmino čelo se od vlasů k obočí šikmo táhne růžová jizva.

Když se Irma zamyslí, sahá si na ni. Prsty má tenké, jakoby průsvitné. *Chladné*, pomyslím si. Ale ve skutečnosti to nevím.

Irma říká:

„Jenom, prosím vás, nedělejte prudké pohyby a nedotýkejte se mě. Jsem *čerstvý* slepec. Ještě jsem si nezvykla.“

Říkám: Dobře. Chci říct ještě něco, ale ona mě posunkem zastaví a mluví sama:

„Co budete dělat? Sednete si, nebo budete stát? Co chcete vědět? Kolik máte času?“

Odpovídám a pak se jí ptám – stejně jako jsem se ptala všech hrdinů knihy –, jestli jí mám v textu změnit jméno. Usmívá se:

„Jak je ten život zvláštěně zařízený. Když jsem byla malá, snily jsme s mámou o tom, jak budu jednou slavná houslistka a moje jméno bude na plakátech po celém světě. Není zvláštní, že nakonec zůstanu v paměti lidí jako žena z Berďanska z vaší knihy, co oslepla, když se snažila zachránit kočku? Je to komické.“

Říkám, že v tom nic komického nevidím.

Krčí rameny.

„Ve všem je něco komického, stačí trochu hledat. Třeba v našem případě je to až ďábelská ironie. Než jste přišla, říkala jsem si, že budu mluvit ukrajinsky. Chtěla jsem, abyste to neměla snadné, aby vám to nebylo příjemné. Chtěla jsem udělat něco, díky čemu byste pocítila mou bolest.

I když nejdřív jsem se s vámi vůbec nechtěla vidět... Myslím jako mluvit s vámi. Ale řekli mi, že jste jiná, že nejste jako...“

Zarazí se, jako by hledala vhodné slovo. Pak ho nachází:

„Že nejste jako všichni Rusové. I když co my vlastně víme o všech Rusech kromě toho, že mlčí a klidánko se věnují svým věcem, zatímco na nás jejich vláda posílá rakety? Myslím ale, že takový popis docela stačí k tomu, aby o vás člověk nechtěl vědět už nic dalšího.

Ale pak jsem si řekla, že když budu mluvit ukrajinsky, nemusela byste všemu rozumět. Neporozuměla byste něčemu o mně, o nás, o tom, jak jste nám zničili život. Budu mluvit rusky, abyste pak nemohla říct, že jste něco nepochopila.“

Přikyvuju. Pak mi dojde, co dělám. Říkám: „Rozumím. Sednu si vedle vás ke stolu, může být?“

Teď přikyvuje ona. Jenže já ji vidím.

Ptám se, jak se jmenovala její kočka.

„Moje kočka se jmenovala Myška. Byla šedá. Maličká, menší, než kočky bývají. Dali jsme jí jméno Myška. Přišlo nám to vtipné.“

Skutečně se usmívá. Ptá se mě:

„To jste věděla, že slepci vidí sny? Já je vidím. Ve snu *vidím*, představte si to. V mých snech není válka ani mír, něco mezi. To, co vidím, mě nepřekvapuje: manžel, syn, kočka. Obyčejný život. A pak se probudím, otevřu oči - a tma. Takže je to celé

jakoby naopak: ve snu vypadá všechno skutečně, zatímco ve skutečnosti – černá, neproniknutelná noc.

Prvních pár dnů jsem po všech chtěla, aby mi svítili lampičkou do obličeje. Nevěřila jsem jim, musela jsem se po hmatu přesvědčit, že je teplá. Nemohla jsem uvěřit, že ta tma bude už napořád. Nevím, jak bych vám to vysvětlila. Jako by ta tma, která nastala v mém konkrétním případě, nebyla jenom má osobní tma, ale tma existenciální. My všichni jsme ve tmě. Jak si to jinak všechno vysvětlit?“

Sahá si na jizvu.

12. března roku 2022 vyběhla Irma ze sklepa jejich domu v Chersonu během minometného ostřelování: kočka Myška, o které si myslela, že si na válku už zvykla, se najednou lekla hlasitých ran a vyletěla ven. A Irma letěla za ní.

„Poslední, co jsem viděla, byla Myška, jak uhání pryč v oblacích kouře. Ale je možné, že jsem si to přimyslela,“ říká Irma.

Pak se zamračí, skousne si rty a prosí mě:

„Mohla byste mi pomoci zapálit cigaretu?“

Pomáhám jí: prostě jí přidržuju ruku se zapalovačem. Vraští obočí. Je jí to nepříjemné. Sama to taky říká:

„Je hrozně těžké naučit se prosit. Hlavně o ty nejzákladnější věci.“

Otevíráme okno. Irma kouří. Vypráví o tom, jak ležela na promrzlé zemi hodinu, nebo i déle: bojovalo se a nikdo se neodvažoval pro ni ze sklepa vylézt.

„Nemohli ani vědět, jestli jsem živá, nebo mrtvá.“

Zranění Irmě poškodilo oční nerv. Zpočátku to ale nevěděla.

„Ležela jsem v nemocnici v úplné tmě a z hovorů, které jsem zaslechla, jsem pochopila, že můj život skončil, stejně jako celé naše město se proměnil v ruiny.“

Prosí mě, abych se neptala na lékařské podrobnosti. Říká:
„Měla jsem štěstí. Dostala jsem se na trajekt plující z Berďanska do Istanbulu. Potom Izrael. Tam mě operovali. A pak mě dobrovolnickými kanály dopravili až sem. Takový výlet. A všimněte si, zase ironie. Celý život jsem toužila cestovat a za dva měsíce *tohoto* jara jsem projela půlku světa. Ale žádné ze všech těch měst jsem neviděla. Pamatuju si jenom, jak voní a jak zní.“

Teď je Irma v Německu, v malém čistém pokoji domova sociální péče: ložnice, záchod, sprcha, společná kuchyň a klubovna, sociální pracovník na patře k dispozici čtyřicet hodin denně. Do jejího ukrajinského pasu je vlepeno německé povolení k pobytu. Z velikého jilmu za oknem pomalu, ale odhodlaně padají listy. Irma říká:

„Řekli mi, že se mi zrak může vrátit, ale já tomu nevěřím. Nevím proč, ale nevěřím už v nic dobrého, jenom ve VSU. V naše chlapce věřím. Osud celého světa je teď v jejich rukou, jestli mi rozumíte.“

Neodpovídám, ale ona to ani nečeká. Dotýká se rukou jizvy na čele, naklání hlavu trochu dopředu, zhoupne se v invalidním vozíku a říká:

„Myslím na ně, na naše vojáky, každý den od rána do večera. Modlím se za ně. Víte, obsadili nás dost rychle: Berďansk, Cherson. V Mariupolu to bylo jiné. To nejhorší u nás trvalo týden. I když jak se to vezme. Pak nastoupil lidský faktor: chodili po domech, hledali zrádce, vytahovali lidi z bytů a zavírali je do sklepů, někdo zmizel úplně.“

Když začalo ostřelování, nahnali všechny do sklepů. Do jiných sklepů, abyste rozuměla. Tam sedíte, koukáte na lidi, co tam jsou s vámi, a říkáte si: Kdo je tady vlastně s kým? A kdy vás za vaše názory prásknou vaši včerejší přátelé Rusům? Kdo

se nechá jako první zlomit, kdo napíše udání? Kdo vyvěsí vlajku? Kdo za pár šupů zradí svoji zemi?

Já jsem se nebála. Jsem dcera vojáka, manželka vojáka a matka vojáka. Akorát se teď ti *moji* vojáci zabíjejí navzájem. I když třeba ne. Třeba jsme alespoň téhle části pekla zůstali ušetřeni.“

Nastává ticho. Irma nachází rukou na stole sklenici. Zvedá ji k ústům. Snaží se z ní napít. Chci jí říct, že je prázdná, může v ní být leda kapička na dně. Ale nemůžu rychle přijít na to, jak to udělat. Irma zvedá sklenici k ústům, snaží se napít a zjišťuje, že v ní není voda. Nervózně mě prosí:

„Načepujte mi vodu ze stojanu – v klubovně, napravo od vchodu. Budu potřebovat pít. Mám pořád hrozně sucho v krku.“

Čepuju vodu. Vracím se. Irma se uklidnila. Říká:

„Narodila jsem se tři roky před perestrojkou v Taškentu, otec tam sloužil v armádě. Narodila jsem se do posledních šťastných let života naší rodiny: otec byl mladý plukovník. S matkou snili o tom, že se přestěhují do Moskvy. Ale přestěhovali jsme se do Chersonu. Tam jsme žili až do roku 1991. Pak se rozpadl Svaz a s ním celý náš život. Otce převeleli do města Liski u Voroněže a s matkou dostali ruské občanství: byli Sověti, teď jsou Rusové, tak se to dělalo.

Matka pochází z Poltavy a otec z Charkova. A teď jsou z nich ti, co z Ruska bojují s fašisty. Můžete mi říct, co to tam s vámi dělají?

Když mi bylo patnáct, přijel k nám z Chersonu na návštěvu otcův kolega se synem. Jeli se podívat do Moskvy. Byl to Věňa. Rok nato měl Věňa nastoupit na Suvorovské vojenské učiliště v Kyjevě, to se teď jmenuje po Ivanu Bohunovi.

Večer před odjezdem mi Věňa řekl: Po nikom nekoukej, budeš moje žena. Jsem dcera vojáka, tak jsem poslechla. Bože, to byly časy, když jsem za ním jezdila, to byla láska.

Pamatuju si každý den, každou naši schůzku, a nikdy na to nezapomenu.“

Irma si rychle uvědomuje, že mi tohle říkat nechtěla. Mne si jizvu. Sundává ruku z hlavy a ťuká nehty do stolu. Po chvíli konečně říká:

„Na co jste se to ptala? Co konkrétně vás zajímá?“

Ale já jsem se jí ještě pořádně na nic neptala. A nevím, jak se jí zeptat, kde je teď její syn a její manžel, jestli je s nimi v kontaktu, jestli o ní vědí, o čem spolu mluví a kdy s nimi mluvila naposled. Místo toho se jí kdovíproč ptám:

„Stala jste se tou houslistkou?“

Krčí rameny:

„Odjela jsem za Věňou s houslemi pod paží. V Kyjevě jsem studovala. Vzali jsme se. Když se narodil Fed'a, bylo to všechno takové složité. Moc jsem nezvládala mateřství: neměla jsem mléko, Fed'ka byl nemocný. A tak jsme jeli ke tchýni do Chersonu. Když jsem seděla v tom sklepě, pořád jsem si snažila vybavit, proč jsme to tenkrát vlastně nejeli na Krym. Všichni doktoři nám totiž říkali, že by pro nás byl nejlepší Krym. Ale my jsme jeli do Chersonu.

Tehdy mě napadlo, že v každém úseku života děláme nějaké rozhodnutí, které pak předurčí náš další život. To mě napadlo ještě předtím, než Myška utekla.

Vždyť kdybychom se bývali přestěhovali na Krym, po okupaci bychom odtamtud samozřejmě hned odjeli. A já bych dosáhla svého – jeli bychom do Kyjeva. A nebyl by žádný Cherson, žádný sklep, Myška by neutekla. A tak dále.

Ale stalo se. Všechno dopadlo, jak to dopadlo, a my jsme se v roce 2003 přestěhovali do Chersonu. Fed'kovi byly tři roky.

Teď si uvědomuju, jaké to byly krásné časy. Byla jste někdy v Chersonu? Ne? Tak to máte smůlu. Tenhle Cherson už není.

Měli jsme vlastní dům, tedy Věňovi rodiče. Vzpomínám si, jak na Fedťkovy narozeniny přijelo celé příbuzenstvo. Postavil se dlouhý stůl, zpívalo se, líbalo se a objímalo, pilo se. Můj otec taky pronesl přívitek, že Svaz se sice rozpadl, ale my že jsme všichni jeho děti a že máme teď takovou velkou vlast, která stojí na lidech, na tom, co je lidské...

Všechno jsou to žvásty. Když nás toho dvacátého čtvrtého začali bombardovat, otec s matkou mi volají, prý: Řekni vojákům, až tam přijdou, že máš otce ruského důstojníka, prsa samou medaili, a oni se tě ani nedotknou. To nepochopíte. Pomůžete mi zapálit cigaretu, prosím?“

Zapaluje si a pokračuje:

„Nestihli jsme odjet. Z člověka, který slíbil, že nás s babičkou a dědou, Věňovými rodiči, vyveze, se vyklubal práškač, kolaborant. Teď je tam takových spousta. Byli tam ale i jiní. Každopádně my jsme to nestihli.“

Náš soused, zdravotník, po nocích odvážel lidi na svobodná území, každou vteřinu riskoval, že narazí na vaše vojáky. Ale vyvezl, jen co já vím, aspoň padesát lidí. Nevím, co s nimi teď je. V tomhle stavu je pro mě teď těžké být s lidmi ve spojení. Musím to nějak přijmout. Ale nechci. Nechci ani myslet na to, že jsem teď slepá. A že je to na celý život.“

Prosím ji o cigaretu. Společně kouříme z otevřeného okna. Irma se buď ptá, nebo konstatuje:

„Prý je tady nádherná příroda.“

„Normální,“ odpovídám, „ale za oknem máte opravdu nádherný jilm.“

Říká:

„S Myškou jsme do toho sklepa vůbec nechtěly. Ale přišel voják a řval na nás, že všichni musíme dolů, všichni z bytů pryč, že prý letecký poplach. Nacpala jsem ji jen tak do tašky, nemohla

jsem v tom spěchu najít přepravku. Myslím, že právě tohle to všechno předurčilo.

Když jsem to říkala Věňovi, řekl mi, ať mě ani nenapadne vytvářet si nějaké svoje teorie. Tak to řekl: *svoje teorie*.

Ale jaképak svoje teorie? Já se prostě snažím přijít na to, co jsem udělala špatně. Všichni přece přemýšlíme o tom, co jsme udělali špatně, že jsme dopadli tak, jak jsme dopadli.

Tak třeba jsem si myslela, že můj syn bude pracovat v IT, ale on je teď na frontě, chtěl jít pomoci tátovi. A... A jak jsem ho měla zastavit? Vlastně jsem ani nechtěla.

Víte, už od roku 2014, od chvíle, kdy nás vaši vojáci začali zabíjet, bylo jasné, že tohle je boj na život a na smrt, že z těch našich vztahů nezůstane nic než bolest. Bolest a nenávisť.

Do poslední chvíle jsme se snažili držet stranou. Ale pak Věňovi zabili spolužáka. A Feďovi kamaráda z volejbalového týmu: přihlásil se a ani ne měsíc nato zemřel, bylo mu devatenáct. My jsme malá země a všichni ti mrtví a ranění jsou vidět jako na dlaní. Nikam je neschováte. Celých těch osm let, o kterých nám teď vykládají vaši propagandisti, jsme se koupali v krvi našich dětí.

Vyrostla jsem v ruštině, školy jsem měla v ruštině, vždycky jsme mluvili rusky, ale teď ten jazyk nenávidím. Je to jazyk války. A nevykládejte mi nic o Puškinovi. Někdy za stovky let si na toho vašeho Puškina možná zase vzpomeneme. Teď ale pohřbíváme naše děti, pohřbíváme naše města, náš život.

Věňa mi volá každé tři dny, velitel mu nějak zařídil videohovory. Sem vždycky přijde zezdola paní s kamerou. Ale co, stejně ho už nikdy nevidím.

Volali mi z velitelství, že Feďa, můj syn, byl raněný. Věňa mi to potvrdil, říkal, že to není nic hrozného: rameno, střepina skrz. Trochu mu to pocuchalo středový nerv, ale všechno se to prý spraví. A Věňa říkal, že ho viděl a že je to *fakt v pohodě*.

Řekl to tak, že jsem mu neuvěřila. Začala jsem křičet a chtěla jsem, aby mi Feďa zavolal sám. Zavolal druhý den. Taky videohovor. Mami, to jsem já, povídá. Ale já se můžu zbláznit, zdá se mi, že to není jeho hlas. Ptala jsem se ho, kde jsme to byli, když se topil a zachránil ho náhodou nějaký pasák ovcí. Ptala jsem se ho, na které lopatce má mateřské znaménko. Ptala jsem se ho, kým jsme s tátou byli v té pohádce, kterou jsem mu každý večer vyprávěla.“

Irma nepláče, ale jakoby štěká: s ostrým skřípavým zvukem se nadechuje, ale těžko se jí vydechuje. Dotýkám se jejího ramene. Setřásá mou ruku a říká:

„Řekli mi, že až se uzdraví, pustí ho, aby za mnou mohl přijet. Řekla jsem jim, že si na něj musím sáhnout, že ho musím očichat, a až potom uvěřím, že je to on. Ale teď si sama říkám: Co když se spletu, co když ho nepoznám? Co když mi přivedou někoho jiného? Co když mu řeknou všechno o Feďovi, naučí ho něco, co známe jen my, a nechají ho to předvádět jako nějakého pejska? Jak poznám, že to všechno není pravda, že to není můj syn?“

Tahle její obava mi připadá absurdní. Hladím ji po ruce. A říkám něco, co zabije veškerou její důvěru ke mně. Ale dělám to nevědomky. Říkám:

„No tak, vždyť jste matka. Poznáte ho. Mezi tisícem jiných byste ho poznala.“

„Co vy o tom můžete vědět? Měla jste někdy syna a muže ve válce?“

To jsem neměla. Kroutím hlavou, ale ona to nevidí.

„Chápete vůbec, že jsme teď už jen my tři: Fjodor, Věňa a já? Nikoho nemáme. Domov nemáme, postele, ve kterých jsme spali,

nemáme, babička s dědou se teď musí plazit před novými pány. Slyšela jste někdy slovo okupace? Slyšela jste vůbec o téhle válce?

Já... Já... Já nevím, proč jsem vás sem vlastně pouštěla.“

Šátrá rukou po stole, nachází sklenici a pije z ní.

Zatímco pije, dívám se na ni a dochází mi, že mezi námi dvěma je konec. A není to vůbec o tom, že jsem jí sáhla na ruku.

Irma mluví bez vykřičníků. Nevidí mě a neříká mi to do tváře, ale trochu stranou, do fleku slunečního světla na stole. Ale každé její slovo mnou otřásá. Ona to nevidí. Zkrátka mluví a já poslouchám. Po chvíli už poslouchat nemůžu. Zakrývám si obličej rukama. Zadržuju dech. Víím, že nesmím plakat, protože jestli začnu, co má potom dělat ona? A tak nepláču. Ale ani to Irma nevidí. Říká:

„Víš co? Jdi do prdele s tím tvým litováním, s tím tvým soucitím, s těma tvýma otázkama.

Jdi do prdele i s tou tvojí snahou rozumět nám.

Jdi do prdele.

Ty i ta tvoje země, jděte do prdele.

Chcípňte.“

Otáčím se k ní zády, abych odešla. Nevidí to, ale zřejmě to cítí. A dál mi mluví do zad:

„To ti říkám jménem všeho ukrajinského lidu – jdi do prdele.

Vypadni, okamžitě.

A dveře nezavírej, ať se to tady vyvětrá.“

Vchodové dveře nechávám taky otevřené.

Jdu po ulici tak dlouho, dokud můžu. Pozdní podzim o sobě dává vědět větrem a deštěm. Lidé se halí do pláštěnek a spěchají se schovat. Když dojdu do centra Lipska, jdu zpátky. Stmívá se. Nacházím její okno ve druhém patře a dívám se do něj. Tak dlouho, co mi síly stačí, dokud nepromrznu na kost. Teprve pak odcházím.

Vím, že neviděla, že jsem se vrátila.

Nedokážu vysvětlit, proč jsem to udělala. Žádné vysvětlení neobstojí.

Přesně měsíc poté, co jsem se s Irmou seznámila, se Cherson stal znovu ukrajinským městem. Nenašla jsem dost odvahy, abych Irmě zavolala a řekla jí o tom.

Jsem si jistá, že se to dozvěděla i beze mě.